

Mazhar Osman Uzman (1884-1951)

Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk çeyreğine şahitlik eden Mazhar Osman; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin inşası sürecinde özellikle Bakırköy Ruh ve Akıl Hastalıkları Hastanesini kurması ile ön plana çıkan bunun yanında doktor, hoca ve yayıncı olarak da adından söz ettiren bu dönemin en etkili aydınlarından biridir.

1884 yılında Dedeoğaç'ın Sofulu Kasabasında doğan Mazhar Osman'ın babası, Hurşit Ağa'nın oğlu Osman Zühtü Efendi; annesi, Çerkez Süleyman Bey'in kızı Atiye Hamide Hanım'dır. Mazhar Osman'ın gerçek ismi Yusuf Mazhar olup babasının ismi olan Osman'la birlikte ismi zikredildikçe Mazhar Osman olarak anılmaya başlamıştır. Osman Zühtü Efendi ve Atiye Hamide Hanım'ın yedi çocuğu olmuş ancak ilk üç çocukları kuşpalazından (difteri) vefat etmiştir. Yusuf Mazhar, dördüncü çocuk olmasına rağmen ailenin yaşayan ilk çocuğu olup ailenin Yusuf Mazhar'dan sonra üç kız çocuğu daha dünyaya gelmiştir.

Babasının Ziraat Bankası'ndaki memuriyeti dolayısıyla tahsil hayatına Kırklareli'nde başlayan Mazhar Osman, 1894 yılında babasının tayini sebebiyle ailesiyle İstanbul'a yerleşmiştir. 1894 yılı, İstanbul'da hem ciddi bir kolera salgınının hem de büyük bir depremin yaşandığı ve özelde de Mazhar Osman için bir kalp rahatsızlığından dolayı annesini kaybettiği talihsiz bir yıl olmuştur. Osman Zühtü Efendi bir daha evlenmeyince üç küçük kız kardeşin ağabeyi olarak Mazhar Osman; hem kız kardeşleriyle ilgilenmiş hem de eğitimine devam etmek zorunda kalmış olmasına rağmen Üsküdar İdadisini dereceyle bitirmeyi başarmıştır.

Mazhar Osman, Mülkiye ya da mühendislik eğitimi almak istese de şartlar el vermediğinden Tıbbiyeyi tercih etmek zorunda kalmış, öyle ki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye Askeri Lise dışındakilerden kabul edilen iki kişiden biri olmayı başarmıştır.

Mazhar Osman, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den 1904'te mezun olmuş, ardından Gülhane'de staja başlamış, kadın hastalıkları alanında uzmanlaşmak istemesine rağmen o dönem pek çok doktorun tıp dışı gördüğü için çalışmak istemediği asabiyeyi tercih etmek mecburiyetinde kalmıştır. Meşhur Alman psikiyatr Kraepelin'in öğrencisi olan hocası Raşid Tahsin Bey'in kısa bir süre sonra görevli olarak yurtdışına gitmesiyle de fahri olarak asabiye asistanı olan Mazhar Osman; zorunlu hizmet için Makedonya'ya gittikten yaklaşık bir yıl sonra 1906'da asabiye sınavını kazanarak bu sefer asıl olarak muallim muavini olmuştur. Sonrasında modern psikiyatrinin en önemli isimlerinden olan Kraepelin'in yanında çalışmak amacıyla Almanya'ya gitmiştir. Ülkesine döndüğünde başhekim Wieting'in yardımıyla yenilenen Gülhane'de tekrar çalışmaya başlamış, I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında askerî hekim olarak Lüleburgaz ve Çatalca'da görev yapmıştır.

Mazhar Osman 1914 yılında Haseki'deki Mecânîn Müşahedehanesi'nin başına getirilmiştir. O sıralar burasının, Osmanlı'nın en büyük deliler hastanesi olan Toptaşı Bimarhanesi'ne getirilen akıl hastalarına ilk teşhisin konulup tedavilerinin yapıldığı bir işlevi bulunmaktaydı. Diğer taraftan bu sıralarda başlayan I. Dünya Savaşı nedeniyle, Fransa'ya ait olan Şişli La Paix Hastanesi'ne İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından el konulmuştu. Akabinde Haseki'deki tüm hasta ve personel buraya nakledilerek yeni bir hastane kurulmuş oldu. Bu yeni kurumun başına da Mazhar Osman getirildi ki ölünceye kadar bu görevi devam ettirecektir. Bilhassa belirtmelidir ki buradaki başhekimliği ona Şişli Müsamereleri'ni düzenlemeye, yani psikiyatriyi popülerleştirerek geniş kitlelere ulaştırmaya yol açtığı gibi kendi ekolünü kurarak ilk öğrencilerini yetiştirmesine de imkân sağlamıştır.

Mazhar Osman, 1920 yılında Toptaşı Bimarhanesi'nin başhekimliğine getirilmişse de iki yıl kadar sonra bu görevinden alınmıştır. Ne var ki Cumhuriyet Hükümetinin iş başına gelmesiyle bu göreve tekrar atanmıştır. Dönemin sağlık bakanı ve Gülhane'den arkadaşı olan Refik Saydam'la olan ilişkisi, 1927 yılında Toptaşı'nın kapatılarak yeni ve modern bir akıl hastalıkları hastanesi olarak Bakırköy'ün açılmasına büyük katkı sağlayacaktır. Yeni kurumun açılışından 1941 yılına kadar Bakırköy Akıl Hastalıkları Hastanesi'nin başhekimisi olarak görev yapan Mazhar Osman, 1933 Üniversite Reformunun ardından başına geçtiği ve yine Bakırköy bünyesindeki İstanbul Üniversitesi Psikiyatri bölüm başkanlığı görevini 1951'deki ölümüne kadar sürdürmüştür.

Ülkemizde yapılan psikiyatri tarihi çalışmalarının Mazhar Osman dâhil edilmeden çok eksik kalacak olmasının sebebi kurduğu ekol ve yetiştirdiği öğrencileri dışında, onun popülerliğidir. Hakikaten de Mazhar Osman, halkın günlük dilde kullandığı deyimlere kadar girmeyi başarabilmiş bir insandı. Bunlardan "Mazhar Osmanlık olmak " deyimini, birine "deli" imasında bulunulurken kullanılan deyimlerden biridir.

Yetiştirdiği öğrencilerle de ekolünü yerleştiren Mazhar Osman, Amerikan etkisine girildiği 1950'li yıllara kadar tamamen, 1990'lı yıllara kadar ise önemli ölçüde Türk psikiyatrisine yön vermiştir. Mazhar Osman, "Türkiye'de modern psikiyatrinin kurucusu" olarak tanımlanmışsa da aslında Osmanlı'da modern psikiyatrinin kurucuları, sırasıyla Luigi Mongeri, Avram De Castro, Avni Mahmud ve Raşit Tahsin'dir. Ancak bu isimlerden sonra gelen Mazhar Osman'ı diğerlerinden ayıran ve ön plana çıkaran şey, yetiştirdiği sayısız öğrencisiyle beraber kurduğu ekolüdür. Ayrıca Toptaşı'nı modern bir hastaneye dönüştürerek bizdeki anlayışla delileri, modern tıbbın bir konusu haline getirerek "akıl hastası" şeklinde isimlendirilmesini başaran Mazhar Osman'dır.

Mazhar Osman'ın öğrenci yetiştirme amaçlı çalışmalarının başhekimlik görevleri ile birlikte başlamış olduğu görülmektedir. Özellikle Şişli La Paix Hastanesi başhekimliği ve ardından Toptaşı ve daha sonra Bakırköy'deki görevleri döneminde hastaneyi aynı zamanda tıbbi bir okul haline getirmeye çabalamıştır. *F. Bayülkem'e göre* Türkiye'de aklıye ve asabiye ihtisası yapmış doktorların % 70-80'i bizzat Mazhar Hoca'nın öğrencileriydi. Geri kalanlar da öğrencilerinin öğrencileri olmalıydı.

*H. H. Koşar'*ın ifadesiyle; Hoca'nın en belirgin vasıflarından biri çok iyi bir teşkilatçı olmasıydı. Özellikle Bakırköy'ün açılışı, Şişli Müsamereleri ve psikiyatriyi popülerleştirme gayretleri, kurucusu ve başkanı olduğu Yeşilay ve Tababet-i Asabiye Cemiyeti ile hem Türkiye'deki hekimlik mesleğine ciddi katkılar sunmuş hem de modern tıbbı halkın gündemi ve alışkanlığı haline getirmeyi başarmıştır. Bu sayılanlar, etkileri bugün hâlâ süren çok büyük ve mühim çalışmalardır.

Mazhar Osman'la ilgili dikkat çeken başka bir konu ise Kızılay'ın kurulmasındaki etkisidir. Kızılay'ın bir dernek olarak kurulması 1877 yılını bulmuş, ancak II. Meşrutiyet'e kadar geçen zamanda çok da itibar görmemiştir. Mazhar Osman, bu dönemde yine Wieting tarafından Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ni güçlendirip düzenleyerek yeniden kurulması amacıyla görevlendirilmiş, bu konuyla ilgili büyük çaba sarf etmiş, ancak nüfuzlu isimlerin devreye girmesiyle geri adım atmak zorunda kalarak Kızılay'ın kurucusu olma payesini elde edememiştir.

Şişli La Paix Hastanesi Başhekimliği: Mazhar Osman'ı tam anlamıyla meşhur eden, La Paix'deki başhekimliği olmuştur. Bahsi geçtiği üzere I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı Devleti, bir Fransız müessesesi olan La Paix'ye el koymuştu. Bu arada hastanenin nasıl kullanılacağını belirlemek üzere Şehremaneti bünyesinde toplanan komisyon, Haseki, Darülaceze ve Toptaşı'ndaki hastaların bir kısmının buraya nakledilmesini kararlaştırdı. Buna göre La Paix'ye öncelikli olarak maddi durumu müsait olan hastalar sevk edilmeye başlandı. Maddi durumu yetersiz olan ve iyileşmesi

beklenmeyen deliller ise Toptaşı'na gönderiliyordu. La Paix, daha çok Haseki'nin müşahedehanesi işlevini görmüş ve Haseki'deki hastaların çoğu buraya nakledilmiştir. La Paix ile birlikte, Avrupa tımarhanelerinde yaklaşık bir asırdan beridir takip edilen bir yöntem olan, hastaların maddi gücü olan ve olmayanlar ile iyileşebilir ve iyileşemez hastalar diye ikiye ayrılması bizde de uygulanmaya başlanmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile Şişli La Paix'nin yönetimi tekrar Fransızlara geçince, Mazhar Osman'ın birçok asistanı hastaneden ayrılmıştı. Ancak Mazhar Osman'ın yönetiminden memnun olan Fransızlar ondan başhekimliğe devam etmesini istediler. O da öğrencisi Hüseyin Kenan'la beraber hastanede kalarak, 1951'deki ölümüne kadar başhekimliğini sürdürdü.

Mazhar Osman La Paix'deyken Gülhane'de her pazar düzenlenen halka açık müsamerelerde olduğu gibi, vakaları tanıtır bu hastaların tedavilerinin, dönemin tıp anlayışı içinde çözüleceğini göstermek amaçlı "Şişli Müsamereleri" adıyla bir dizi konferans/vaka sunumu düzenlemiştir. Mazhar Osman'ın psikiyatridi popülerleştirme çabaları olarak nitelendirilebilecek bu çalışmalarını iki temel amaca indirgemek mümkündür. Birincisi tıp camiasına yöneliktir ve özellikle henüz uzmanlık alanlarını seçmemiş tıp öğrencileri en önemli hedef kitlesidir. Ayrıca uzmanlığını seçmiş tıp öğrencileri ve hekimlere, psikiyatridin de müspet bir ilim olduğunu anlatmak, onlar üzerinde alanına karşı olumlu bir etki bırakmak bir diğer hedef olarak nitelendirilebilir.

Yine Mazhar Osman, toplumun önde gelenleri üzerinden her kesime ulaşmayı hedeflemiştir. Yazar, şair, gazeteci, kanaat önderi gibi önemli şahsiyetler bizzat Mazhar Osman tarafından bu sunumlara davet edilmişti. Bunlar aracılığıyla, cemiyet hayatında ve gazete köşelerinde geniş kesimlere ulaşmak imkânı bulmuş, psikiyatri hakkında olumlu düşüncelerin uyanmasını sağlamıştır. Müsamerelere, Abdülhak Hamid, Mahmut Sadık, Celâl Nuri, Süleyman Nazif, Hüseyin Rahmi, Cenap Şahabettin gibi dönemin önde gelen yazar ve şairleri de katılmış, bu da kamuoyunda psikiyatridin popüler bir bilim dalı haline gelmesinde etkili olmuştur. Halka açık bu müsamereler ve toplantılar, Cumhuriyet döneminde de farklı yerlerde devam etmiştir.

Şişli Müsamerelerindeki sunumların, daha sonra kitapçıklar halinde bastırılması, hem sunumlardaki ciddiyetin artmasına yol açmış hem de dönemin psikiyatri literatürüne önemli katkılar sunmuştur. Yedisi Mazhar Osman'a ait, 18 oturumun kayıtlarının yer aldığı "Şişli Müessesesinde Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müsamereleri" başlıklı bu kitapçıklar toplam 11 sayı olarak yayınlanmıştır.

Bakırköy Akıl Hastalıkları Hastanesi Başhekimliği: Mazhar Osman'ın psikiyatri alanına hâkimiyeti kadar önemli başka bir özelliği ise teşkilatçılığıydı. Onun bu vasfını tüm ülkeye duyuracak olan şey Bakırköy'de bir akıl hastalıkları hastanesi açmayı başarması olmuştur. Uzun bir süre farklı fikirlerin tartışılmasından sonra nihayet 15 Ekim 1924 tarihli Bakanlar Kurulu'nda, Toptaşı'nın fizikî ve sıhhi yetersizliği gerekçesiyle Bakırköy'de bulunan Reşadiye Kışlalarına taşınmasının uygun olacağına dair karar alındı. Hemen akabinde ve imkânsızlıklar içinde gerçekleştirilen taşınma işlemi, 1927 sonuna kadar sürdü. Harap haldeki eski kışla binalarında hizmet vermeye başlanılan hastanede 1933 yılına kadar 20 bina tamir edilebildi. Bundan başka yönetim, fakülte, adli tıp binaları ile müşahede evi, asabiye servisleri, çocuk bölümü ve cüzzamlılar için bir bina, mutfak ve çamaşırhane de 1940 yılına kadar ancak tamamlandı. Bu arada 1933 yılında ilk kez temelden bir bina inşasına başlandı ve 21. Pavyon olarak adlandırılan bu bina 1934'te hizmete girebildi. Hasta sayısı ise 1933'te 1.400 civarına ulaşmıştı.

1933 Üniversite Reformu ile tıp fakülteleri nöroloji ve psikiyatri kliniklerinin Bakırköy'e taşınmasına karar verilmişti. Bu

sayede öğrenciler stajlarını kolaylıkla yapabilmış, yeni psikiyatri öğrencileri hastanenin zengin hasta materyalinden faydalanmaya başlayarak uygulama yapma imkânına kavuşmuşlardır.

Mazhar Osman'ın, Bakırköy'de başardıkları ile Türk psikiyatrisinde büyük bir kırılma meydana getirdiği ortadadır. Bakırköy'de yaşananlar 20. yüzyıl Türk psikiyatrisini baştan aşağı değiştirmiş ve etkilemiştir. Bu dönemde hocası Raşit Tahsin'in de arzu ettiği, psikiyatri kurumlarını tek elden yönetme hayali fiilen gerçeğe dönüşmüş oldu. Ayrıca, Cumhuriyet ile beraber başlayan geri kalmışlık ve eski rejim eleştirileri için de hayli önemli bir malzeme olmuştu. Bakırköy ise Cumhuriyet'in ilk projelerinden olmuş, "gelişmişlik" ve "ilerlemecilik" propagandalarında da yer bulmuştur. Bu yüzden Bakırköy Akıl Hastalıkları Hastanesi "Cumhuriyet'in erdemi" propagandalarında sıklıkla kullanılmıştır.

Ne var ki izdiham ve kötü yönetim iddiaları 1940 yılında Mazhar Osman'ın başhekimlikten ayrılmasına neden olurken, istifasında, dönemin Eğitim Bakanlığı'nın, üniversite hocalarına başka kurumlarda çalışmayı yasaklaması da etkili olmuştu. Bununla beraber, bahsi geçen 1933 Üniversite Reformu ile psikiyatri bölümü Bakırköy Akıl Hastalıkları Hastanesi'ne taşındığından, Mazhar Osman fakültenin dekanı sıfatıyla ölünceye kadar burada çalışmaya devam etmiştir.

Yeşilay'ın Kuruluşu ve Bağımlılıkla Mücadelesi: Mazhar Osman'ın en önemli başarılarından birisi de Yeşilay Derneği'ni kurması olmuştur. 20. yüzyılın başında, Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere pek çok ülkede güçlü bir içki düşmanlığı hareketi ortaya çıkarken bu hareketlere yön verenlerin çoğu tıp kökenliydi. Mazhar Osman'dan önce Dr. Besim Ömer Paşa ve Dr. Raşit Tahsin alkolün sebep olduğu problemleri her fırsatta anlatmaktaydılar. Büyük savaşın ardından Mazhar Osman'ın kontrolündeki Osmanlı Asabiye ve Akliye Cemiyeti, alkol ve frenginin meydana getirdiği sosyal problemleri dile getirmeye başladı. Sonrasında gazetecilerle kurduğu yakın dostluğu kullanarak içki aleyhine bir kampanya başlatan Mazhar Osman, Hilâl-i Ahdar (Yeşilay) Cemiyeti'nin 5 Mart 1920 günü kurulmasında büyük bir katkı sağlamış oldu.

Mazhar Osman alkol ve eroin dışındaki pek çok bağımlılık yapan maddeyi de Yeşilay üzerinden ülke gündemine sokmayı başarmıştır. 1920 yılında ilk baskısını yapan Keyif Veren Zehirler kitabını, 1934 yılında güncelleyerek tekrar basmış ve büyük ses getirmiştir. Yeşilay başkanlığını, 1945 yılına kadar 25 yıl sürdüren Mazhar Osman, günümüzde hâlâ yayınlanan derneğin dergisi Yeşilay'ı da yayın hayatına kazandırmıştır.

Lepra Mücadelesi: Halk arasında bilinen adıyla cüzzam, geçmişten beri en çok korkulan hastalıklar arasında yer almaktaydı. Lepra hastaları genelde burun ve kulaklarını kaybediyorlar, bu ürpertici görünüşleri sebebiyle de toplumdan uzaklaştırılıyorlardı. Osmanlı döneminde "miskin" olarak da isimlendirilen bu hastalar için kayda değer barınma yerleri bulunmuyordu. Bu koşullar altında cüzzamlılar; sürgün edilmiş, halk tarafından nefretlik bir kitle olarak görülüyordu. Hâl böyleyken bir gün Mazhar Osman'ın Üsküdar'daki Miskinler Tekkesi'ni ziyaret etmesi cüzzamlıların kaderini değiştirecek kadar önemli bir olay olmuştur. Bu ziyareti esnasında Toptaşı Bimarhanesi başhekimliğini sürdüren Mazhar Osman, birkaç cüzzamlının, bazı sağlam kadın, erkek ve çocukla beraber tekkeye sığındıklarını, yaşamlarını dilenerek sefil bir şekilde sürdürdüklerini görünce, cüzzamlıları Toptaşı'na alarak, ayrı bir bölümde barındırmaya başlamıştır.

Yıllar sonra Bakırköy'deki hastaneye delillerle birlikte cüzzamlılar da taşınmıştır. Burada onlar için bir iki baraka da inşa edilmiş, ancak kısa zamanda Bakırköy'de barındırılan lepralı hasta sayısı giderek artınca 1935 senesinde hizmete

alınan bir pavyon lepralılara tahsis edilerek modern lepra hastanesinin temeli Bakırköy’de atılmış oldu.

Ancak Mazhar Osman, lepralılarının ayrı bir hastanede, hatta mümkünse bir köyde tedavi edilmelerini arzu ediyordu. Bu amaçla sayısız makale yazıp konferanslar verdikten sonra nihayet 1942 yılında, Elazığ’da yüz yataklı Türkiye’nin ilk modern lepra hastanesinin açılmasını sağlamıştır.

Frenji Mücadelesi: Treponema pallidum isimli bir bakterinin sebep olduğu ve genellikle cinsel yolla bulaşan bir hastalık olan frengiyle (sifilis), psikiyatrların ilgilenmesinin nedeni, hastalığın beyinde tahribata yol açan bir çeşidinin olmasıdır.

Lozan Antlaşması sırasında en büyük tartışmalar kapitülasyonlar üzerinde oldu. Bu maddelerden birinde “İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi” kaldırılırken, bulaşıcı hastalıklar konusunda Türkiye Cumhuriyeti’ne beş yıllık bir deneme ve gözlem izni verilmişti. Bunun üzerine hükümet, frengi ile mücadeleyi ciddiyetle ele aldı. Halkın cahilliği, doktorsuzluk, ilaçsızlık ve sağlık teşkilatının yetersizliği yüzünden özellikle frenginin sık görüldüğü yerlere acil olarak müdahale edildi. Frengi “ihbarı mecburi” hastalıklar arasına alınırken, dispanserler açılmış, kan tahlilleri, bedava doktor ve ilaç tedarikleri ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştı. Nihayetinde on yıllık mücadelenin ardından frengili oranının % 0,5-2 raddelerinde olduğu, bunların da %80’inin hastalığın üçüncü aşamasında olup yeni yaraya sahip hasta bulunmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan 1920’de Hilâl-i Ahdar’ın kurulmasıyla birlikte, Mazhar Osman frenginin tehlikeleri üzerinde de durmaya başlamış, Cemiyetin dergisinde ve bazı gazetelerde etkili yazılar kaleme alarak halkı frengiye karşı uarmaya ve bilinçlendirmeye çalışmıştır. Böylelikle frenginin ortadan kaldırılması için verilen mücadelenin önderlerinden biri olmuştur.

Yazarlığı: Mazhar Osman, dönemin tıbbiyesinin ruhuna uygun şekilde edebiyata meraklı bir doktordu ve kıvrak zekâsını her fırsatta gösterdiği kalemi kuvvetli bir yazar ve yayıncı olarak öne çıkmıştır. Mazhar Osman’ın kaleminde; tıbbiyede edebiyata duyulan geniş ve derin merakın etkisi büyüktü. O, Türk, Fransız ve Alman edebiyatına ve felsefeye ciddi anlamda vâkıf olmasının meyvelerini bu yazılarla verebiliyordu. Voltaire, La Rochefoucault, Goethe, Racine, Victor Hugo, Fuzulî ve Ömer Hayyam, hayran olduğu yazar ve düşünce adamlarıydı. Yazı dili kadar konuşma dili de zengin olan Mazhar Osman, çevresiyle yaptığı toplantılarda ya da ziyafet sofralarında keyifli hikâyeler anlatır, misafir ve katılımcıları tarafından zevkle takip edilirdi.

Hekimliğinin ilk yıllarında, Türkçe psikiyatri literatürüne katkı vermeye çalışan Mazhar Osman, ilerleyen dönemlerde günlük gazetelerde köşe yazıları kaleme almıştı. Bunun kamuoyu üzerindeki etkisini görünce de yayıncılık faaliyetlerine girişmişti. Daha ziyade tıp camiasına hitap eden İstanbul Seririyatı’nı 1919’da yayınlamaya başlayan Mazhar Osman, vefat edinceye kadar başyazarlığını yaptığı bu dergi aracılığıyla Türk tıbbının ilk modern ve uzun soluklu süreli yayını çıkarmayı başarmıştır. Yıllar içinde şöhretli bir isim haline gelince, ülkedeki ilk popüler tıp dergisi olan Sıhhi Sahifeler’i yayınlamaya başlayacaktır. 1930’lu yıllarda pek çok söz dalaşına sahne olan bu dergi, denebilir ki Mazhar Osman’ı devamlı gündemde tutmuştur.

Tıpla alakalı konularda söyledikleri çok önemsenen bir isim haline gelen Mazhar Osman, neredeyse kendisine başvuru her konuda fikir beyan etmeye ve dergilerinde gündeme dair uzun makaleler kaleme almaya başlamıştır. Birbirinden çok farklı konularda yazabilme rahatlığında kuşkusuz Türkiye’de 30’lu 40’lı yıllarda adı en çok bilinen birkaç kişiden biri olmasının etkisi bulunmaktaydı. Onun bilhassa eğitim hakkında çok sayıda makale yazmasında Genç Osmanlılardan beri süre gelen, halkın seviyesinin ancak eğitilerek yükseltilebileceği fikri ve bunda okulun kilit rol

oynaması gibi hususlar önemlidir.

Mazhar Osman tıp alanında onlarca önemli eser kaleme aldı. Türkçe, Fransızca ve Almanca olarak neşredilen ilmî kitaplarının sayısı iki yüzü geçmektedir. Bunların başlıcaları, “Ansefalit Üzerindeki Etütleri”, “Haşîş Tiryakiliğinin Ruhî Neticeleri”, “Hallevorden – Spaatz Hastalığının Patolojisi”, “Encephalitic Syndromes’lara Karşı Aşılar”, “Merkezî Asabi Cümlenin Sifilis Tedavisi Kriteriyumu” ve “Mütipl Sklerosis’in Viral Etiolojisi” isimli eserlerdir.

Yine *H.H. Koşar*’ın ifadesiyle, Tıp tarihine yaptığı katkıların farkında olan Mazhar Osman, şahitliklerini ve anılarını yeri geldikçe dergilerde yayınlamıştı. Mazhar Osman, Türk tıp tarihini, özellikle modern psikiyatri tarihini günümüzde yazacaklar için makaleler kaleme aldığını belirtmiştir. Özellikle İstanbul Seririyatı’nda vefat eden önemli doktorlar hakkında yazdıkları, psikiyatri tarihimiz için oldukça kıymetli bilgiler içermektedir.

Edebiyatla ve edebiyatçılarla arkadaşlığı olan ve de Neyzen Tevfik’le dostluk yapan birinin şiirle ilgilenmiyor olması düşünülemez. Ölümünden sonra eniştesi, bir doktor ve şair olan Muhiddin Celâl Duru’nun aktardığına göre Mazhar Osman’ın “Figânî” mahlasıyla yazdığı şiirleri bulunmaktadır.

1930’lu yıllarda popülaritesini iyice arttıran Mazhar Osman, kadınların seçme ve seçilme hakkına karşı çıkması ile şimşekleri üzerine çekmişti. Medeni Kanun’da çok eşliliğin kaldırılmasına da itiraz eden Mazhar Osman, bunun dinin verdiği bir hak olduğunu savunuyordu. Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki dini atıfları ve dindarlara yakın tutumu ilerleyen yıllarda silinmeye yüz tutsa da dindarlara ve geleneklere yakın biri olma hâlini hiçbir zaman kaybetmeyecektir.

1930’ların başka bir büyük tartışması olan “öjeni” konusunda da çok eleştirilmiş olan Mazhar Osman, Almanya’da olduğu gibi ırkçı bir yaklaşımın Türkiye’de uygulanmasına engel olmuş, o zamanki kanunların müspet öjeneye izin verdiğini, fazlasının gereksiz ve yanlış olacağını savunarak, bir nevi ırkçı bir katliamın oluşumunu engelleyenlerden birisi olmuştur.

Kitapları: Mazhar Osman, daha ilk doktorluk yıllarından itibaren kitaplar yazmaya başlamıştı. İlk zamanlarda kaleme aldığı bu kitaplar, çoğu yurtdışında yazılmış psikiyatri kitaplarının derlemesi şeklindeydi. Meşrutiyet döneminde çokça ilgi gören, gazetelerde yayınlanan pek çok köşe yazısı da risaleler halinde, küçük kitapçıklar olarak basılmıştır. Onun ilk kitabı “Tababet-i Ruhiye”dir. Türkçe psikiyatri kitabı eksikliğini gidermek amacıyla dönemin önemli psikiyatrları çeşitli kitap çalışmaları yapmaktaydı. Mazhar Osman da Tababet-i Ruhiye’yi, muallim muavini olarak görev yaptığı ilk yıllarda ders kitabı olarak yazmıştı. Kitap, ikinci baskısında artık nöropsikiyatri alanında önemli bir ders kitabı haline gelip tümüyle farklı bir eser olmuştur. Tababet-i Ruhiye’nin üçüncü baskısı ise 1941 yılında yapılmıştır.

Yine belirtildiği üzere Hoca, yazı dilinin yanında hitabeti de güçlü bir isimdi. Halk tarafından oldukça sevilmesinde, pek çok yerde ve konuda konuşması, halkın anlayabileceği dilden ve basitlikte anlatımı bunda etkili olmuştu. Mazhar Osman da ilk konferansından itibaren pek çoğu İstanbul Seririyatı’nda yayınlanmış konuşma metinlerinden bir kısmını “Konferanslarım” adı ile 1942 yılında yayınlamıştır.

Mazhar Osman’ın Türk tıbbının bir döneminin tarihi hakkında ipuçları verecek kadar önemli olan diğer bir eseri de editörlüğünü yaptığı ve Cumhuriyet’in onuncu yılı için hazırlanan “Sıhhat Almanakı”dır.

Dergileri: Mazhar Osman’ın Tababet-i Ruhiye kitabı dışında en büyük eseri “İstanbul Seririyatı Dergisidir” denebilir. İlk sayısı Mayıs 1919’da çıkan dergi, 32 yıl boyunca yayınlanarak Türk basın ve tıp tarihinde unutulmaz bir iz bırakmıştır.

“Hilâl-i Ahdar Dergisi”, aynı isimli cemiyet tarafından 1922 yılından itibaren yayınlanmaya başlanmıştır. Derneğin

resmi faaliyetleri hakkında geniş bilgi veren dergi, zamanla aylık olarak yayınlanmaya başlamış ve günümüzde hâlâ “Yeşilay” adıyla yayınlanmaya devam etmektedir.

Doğrudan halka ulaşmada oldukça önemli bir işlev gören ve döneminde Mazhar Osman’ın bolca polemiğe sebebiyet verdiği popüler “Sıhhi Sahifeler Dergisi”; 1924 ve 1925 yılları arasında iki cilt ve 1930 yılında 12 sayı olarak iki dönemde yayınlanmıştır.

Mesut AYAR

KAYNAKÇA

ARTVİNLİ, Fatih ve ETKER, Şeref, “Bimarhaneler ve Mecânîn Yönetimi: İki Taslak ve Süregelen Tartışma”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, C. 14, S. 2 (2013), s. 1-40.

ARTVİNLİ, Fatih, **Delilik, Siyaset ve Toplum Toptaşı Bimarhanesi (1873-1927)**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2013.

AYAR, Mesut, **Osmanlı Devletinde Kolera - İstanbul Örneği (1892-1895)**, Kitabevi, İstanbul 2007.

BAŞER, Sevim, **Başlangıcından Bugüne Kadar İstanbul’da Kurulan Lepra Hastaneleri**, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.

BAYÜLKEM, Faruk. **Türkiye’de Psikiyatri, Nöroloji ve Nöroşirurji’nin Tarihi Gelişimi**, İstanbul 2002.

ÇAPA, Mesut, **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1989.

DİNDAR, Cemal, “Türkiye’de Psikiyatrinin İşleyişi ve İşlevi”, **Bakırköy Akıl Hastanesi’nin Gizli Tarihi**, (ed. Betül Yalçın, Peykan Gökalp, Cem Mumcu), Okyanus Yayınları, İstanbul 2010, s. 211-219.

ERKOÇ, Şahap, KARDEŞ, Fulya ve ARTVİNLİ, Fatih, “Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi’nin Kısa Tarihi”, **Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi**, 25. Yıl Özel Sayısı (2010), s. 1-11.

ERKOÇ, Şahap, Osmanlı’dan Günümüze Psikiyatri Kurumları”, **İstanbul Dergisi**, S. 48 (Ocak 2004), s. 76-79.

GÖKAY, Fahrettin Kerim, “Bakırköyünde On Yıl”, **Cumhuriyetin 15nci Senesi Şerefine Bakırköyünde İlk On Sene**, Kader Basımevi, İstanbul 1938, s. 16-20.

GÖKAY, Fahrettin Kerim, “Ruh Hekimliği Sahasında Türklerin Çalışmaları”, **Tıp Dünyası**, S. 9 (1944), s. 2-8.

KILIÇ, Rüya, **Deliler ve Doktorları- Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Delilik**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.

KOŞAR, Hasan Hüseyin, **Osmanlı’dan Cumhuriyete Bir Doktor Portresi: Hekim Hoca ve Yazar Olarak Mazhar Osman**, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2016.

SARIYILDIZ, Gülden, “Karantina”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2001, s. 463-465.

SAYGILI, Sefa, **Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman (Uzman)**, TÜRDAV Yayınları, İstanbul 1998.

SONGAR, Ayhan, “Dünya’da ve Türkiye’de 1850 Yılından Sonra Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi”, **Psikiyatri**, (ed.

Ekrem Kadri Unat), Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, İstanbul 1998, s. 372-386.

ŞEHSUVAROĞLU, Bedii N., **Türk Tıp Tarihi**, Bursa 1984.

UZMAN, Mazhar Osman, **Akıl Hastalıkları**, Kader Matbaası, İstanbul 1928.

UZMAN, Mazhar Osman, **Tababeti Ruhiye**, Kader Basımevi, İstanbul 1941.

UZMAN, Mazhar Osman, **Sihhat Almanakı - Cumhuriyetin Onuncu Senesini Kutlarken Hekimlerimizin Halkımıza Armağani**, İstanbul 1933.

YILDIRIM, Nuran, **İstanbul'un Sağlık Tarihi**, İstanbul 2010.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mazhar-osman-uzman-1884-1951/?pdf=3939> adresinden erişilmiştir